Samen werken voor inclusiever onderwijs

NAAR INCLUSIEVER ONDERWIJS

Handreiking ontwikkelagenda Inclusiever Onderwijs voor gemeenten en samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs

“In het OOGO liggen bij uitstek kansen om samen te werken aan inclusiever onderwijs in een inclusieve gemeente. De school is een bouwplaats van de samenleving en inclusie houdt immers niet op na schooltijd.”

Nederland wil een inclusieve samenleving zijn. Inclusief onderwijs is hier een belangrijk onderdeel van. Veel scholen en besturen zijn al bezig met het realiseren van een meer inclusieve leeromgeving, waarbij álle kinderen - ook leerlingen met een lichamelijke of verstandelijke beperking, gedrags- en emotionele problemen en/of specifieke leermoeilijkheden - samen naar school kunnen gaan. Deze beweging kan het onderwijs niet alleen maken. Structurele samenwerking met gemeenten is cruciaal is voor het creëren van de noodzakelijke randvoorwaarden.

Deze notitie geeft houvast aan gemeenten en samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs die met elkaar willen werken aan inclusiever onderwijs. De gespreksthema’s en tips kunnen benut worden bij het opstellen van een gezamenlijke ontwikkelagenda. Het werken aan lokale/regionale educatieve agenda’s en de verplichte ‘op overeenstemming gerichte overleggen’ (OOGO) tussen beide, waarin bestuurlijke afstemming van plannen op het gebied van Jeugd en Onderwijs centraal staan, bieden daarvoor de gelegenheid.

De notitie is opgesteld vanuit ervaringen en wensen van negen samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs die actief werken aan het realiseren van inclusiever onderwijs. Deze handreiking is een eerste aanzet die tot stand is gekomen op basis van samenspraak en het expliciteren van leerervaringen.

Tips voor een productieve samenwerking

Onderstaande tips stimuleren de samenwerking tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden bij het werken aan inclusiever onderwijs.

Ontmoet elkaar en ken elkaar

Gemeenten en onderwijs hebben beide hun eigen uitdagingen, mogelijkheden en wensen. Door die van elkaar te kennen en begrijpen, worden overleggen kansrijker. Ontmoetingen na gemeentelijke verkiezingen en bij nieuwe ondersteuningsplannen van het samenwerkingsverband zijn extra belangrijk, om de (ingezette) koers te verankeren en duurzame samenwerking te borgen.

TIP: Organiseer vanuit het onderwijs samen met schoolleiders, leraren, leerlingen en ouders regelmatig schoolbezoeken voor wethouders, beleidsmedewerkers en raadsleden van gemeenten. Dit draagt bij aan draagvlak voor ondersteunende activiteiten en de benodigde samenwerking. Persoonlijke relaties werken!

"In SWV PO 30 06 (Oss-Uden-Meierijstad) ontmoeten gemeenten en samenwerkingsverband elkaar naast het OOGO elke zes weken in een regionaal ambtelijk overleg. Uitwisselen van lokale initiatieven en vraagstukken en het afstemmen van acties staan daarin centraal. Samen bepalen we de regionale ontwikkelagenda. De frequente uitwisseling helpt om de ontwikkelagenda niet te groot te maken. Wat met gemeenten lokaal ontwikkeld kan worden, wordt lokaal afgestemd. Wat ook helpt is dat we elkaar uitnodigen voor inspirerende bijeenkomsten. Door elkaars ambities en puzzels te kennen, stem je makkelijker op elkaar af en is het gesprek over praktische zaken ook makkelijker. Voor de toekomst blijft de uitdaging om bij elke ontmoeting tussen onderwijs en gemeente de meerwaarde voor leerlingen in het oog te houden."

Werk samen aan een gedeelde visie die concrete meerwaarde oplevert

Een heldere visie met gezamenlijke uitgangspunten, concrete beoogde opbrengsten en scherpe afspraken over de inzet van partijen zorgt voor gedeeld eigenaarschap. Resultaten boeken voor jeugdigen vraagt inzet en engagement op meerdere terreinen. Dat betreft verschillende programma's en beleidsterreinen in de gemeente en samenwerking tussen gemeenten, maar ook de samenwerking tussen regulier en gespecialiseerd onderwijs en samenwerking met opvang, gezondheidszorg en jeugdhulp.

TIP: Heb aandacht voor publieksvoorlichting die bijdraagt aan een gedeelde visie en die het belang van een inclusieve samenleving/gemeente en het werken aan inclusiever onderwijs zichtbaar maakt en stimuleert. Dit draagt bij aan bewustzijn en draagvlak op brede schaal.

TIP: Ook het samen maken van een business case kan helpen een gedeelde visie te ontwikkelen. Deze onderbouwing toont dat voor inclusiever onderwijs de inzet van diverse partijen en beleidsterreinen nodig is om gezamenlijk de beoogde opbrengsten te kunnen realiseren.
Zo draagt inclusieve huisvesting bij aan zowel sociale integratie van leerlingen en vriendschappen tussen leerlingen met en zonder beperking en chronische aandoeningen als reductie van vervoerskosten van leerlingen. Het inzicht dat maatregelen en maatschappelijke opbrengsten ook financieel aantrekkelijk kunnen zijn en dat investeringen op het ene terrein tot kostenbesparingen kunnen leiden op andere beleidsterreinen (op de korte of langere termijn) onderstreept niet alleen het belang van een gedeelde visie maar ook van samenwerking in het verdere proces.

"In Goeree-Overflakkee werken gemeente en samenwerkingsverband ten behoeve van een dekkend aanbod voor alle leerlingen, ook leerlingen die extra ondersteuning en onderwijszorg behoeven, vanuit één visie: 'Geen kind het eiland af'. De afgelopen jaren zijn grote stappen gezet in het werken aan thuisnabij, inclusiever onderwijs en de samenwerking tussen regulier en gespecialiseerd onderwijs. Verdere zorgverbreding van scholen en inclusiever onderwijs via inzet van speciale onderwijszorg en extra ondersteuning in en om het regulier onderwijs zijn daarbij leidend. De (schaarse) middelen worden vanuit die visie efficiënt ingezet. We dromen over wat we nog meer samen kunnen doen om samenhang en resultaten te versterken, waarbij altijd de behoeften van kinderen en jongeren voorop staan."

“Binnen de grote regio Stromenland (Nijmegen en omgeving) is eind 2021 ‘Het Wenkend Perspectief’ opgesteld, met als doel de hoge deelnamepercentages aan het speciaal (basis)onderwijs in vijf jaar terug te brengen naar het landelijk gemiddelde. Dit wordt niet gedaan door een slagboom te plaatsen voor het gespecialiseerd onderwijs, maar door inhoudelijke initiatieven te ontwikkelen die bijdragen aan het ontstaan van meer mogelijkheden voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in het regulier onderwijs. Het Wenkend Perspectief combineert cijfermatige doelstellingen met het goede doen voor leerlingen. Het is de eerste stap van Stromenland op de route naar inclusiever onderwijs. Het Wenkend Perspectief gaat ook over een inclusievere samenleving/gemeente, niet alleen over inclusiever onderwijs, en over de verantwoordelijkheden van beide partijen in dit verband. Onderwijs en de acht gemeenten werken op dit moment aan een duidelijke werkagenda om in gezamenlijkheid maximaal bij te dragen aan het realiseren van het perspectief en de beoogde resultaten.”

Proces kan verschillende routes hebben maar werk planmatig en leer gezamenlijk van ervaringen

Veel samenwerkingsverbanden hebben te maken met meerdere gemeenten. Met deze allemaal tot consensus komen over de visie, doelen en acties is een tijdrovend proces. Dit geldt ook voor de planontwikkeling in samenwerkingsverbanden zelf. En soms zijn doelen en acties ook verschillend in bepaalde regio’s. Om het proces niet te blokkeren en energie te laten weglekken, kunnen dan tussenstappen worden gezet; verschillende routes zijn mogelijk. Start dan bijvoorbeeld in één gemeente die hier met voorrang aan wil werken of in de gemeenten waar goede startcondities zijn.

Het is wel van belang de ervaringen breed te delen ten behoeve van het ontwikkelen van een gedeelde visie en het spoorzoeken in andere gemeenten/regio’s. Neem vanuit het onderwijs ook kennis van de zogenaamde lokale inclusie-agenda van de betrokken gemeente(n) en de werkwijze (‘routekaart’) die in de handreiking van de VNG wordt aangegeven om deze te ontwikkelen. Onderwijs (en ontwikkeling) is één van de levensdomeinen waarop de agenda zich richt (zie www.vng.nl). Breng een beweging op gang en werk weerstanden door, ontken ze niet.

TIP: Inspiratie voor een aanpak is te vinden bij samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs en betrokken gemeenten die deel uitmaken van het ondersteuningsprogramma van het platform Naar Inclusiever Onderwijs (zie website www.naarinclusieveronderwijs.nl)

“In samenwerkingsverband Driegang, dat met zes gemeenten samenwerkt, wordt in twee regio’s met twee verschillende regionale educatieve agenda’s (REA’s) gewerkt. In de ene regio werd alles in één keer voortvarend geregeld. In de andere regio is meer tijd genomen en zijn er schetsen gemaakt van toekomstperspectieven en wat daarvoor nodig is. Die laatste werkwijze heeft sterk bijgedragen aan het gevoel waar inclusiever onderwijs voor staat en het belang ervan. In het kielzog daarvan is zo ook gezamenlijk eigenaarschap ontstaan.”

Sla de brug tussen visie en praktijk en betrek leerlingen en hun ouders en leraren

Blijf als samenwerkingsverband en gemeente(n) in contact met de uitvoeringspraktijk in scholen. Gezamenlijke werkbezoeken zijn daarvoor belangrijk. Voorkom een kloof tussen een bestuurlijke visie en de praktijk op scholen. Weet welke belemmeringen scholen en leerlingen ervaren en welke ondersteuning en randvoorwaarden helpend zijn voor het werken aan inclusiever onderwijs. Participatie van leraren, ouders en leerlingen, juist ook leerlingen die speciale onderwijszorg en extra ondersteuning nodig hebben, is daarvoor cruciaal. Scholen zijn de plek waar inclusiever onderwijs gestalte moet krijgen.

TIP: Houd steeds voor ogen wat de meerwaarde van maatregelen is voor leerlingen en hun leraren en ouders. Wees concreet als hindernissen en verbeterpunten worden aangegeven. Illustreer vaak abstracte beleidsplannen met casuïstiek uit de praktijk. Deze voorbeelden onderbouwen de richting en geven plannen een concreet fundament. Een dergelijke werkwijze maakt beleidsintenties niet alleen beter inzichtelijk maar bevordert ook engagement.

“Als er draagvlak is voor beleidsdoelen en maatregelen, is er ook diep inzicht en vertrouwen. Beide zijn écht nodig om duurzaam samen te werken en samen stappen vooruit te zetten.”

Thema's voor de gezamenlijke ontwikkelagenda voor inclusie en inclusiever onderwijs

Sinds 2016 dient elke gemeente een lokale inclusie-agenda op te stellen. Deze verplichting komt voort uit de ratificatie van het VN-verdrag Handicap. Met de ratificatie van dit mensenrechtenverdrag is aan de Jeugdwet, Wmo en Participatiewet de verplichting toegevoegd om in het periodiek plan op te nemen hoe de gemeenteraad uitvoering geeft aan het verdrag. 'Onderwijs en ontwikkeling' is één van de zes levensdomeinen van deze lokale inclusie-agenda.

De verplichte Op Overeenstemming Gerichte Overleggen (OOGO's) tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden in het primair en secundair onderwijs, waarin bestuurlijke afstemming van plannen op het gebied van Passend onderwijs en Jeugd centraal staat, bieden een uitgelezen kans om een gezamenlijke ontwikkelagenda op te stellen voor inclusie en het werken aan inclusiever onderwijs. We noemen hieronder de onderwerpen die daarbij van belang zijn, gaan in op zaken die voor inclusiever onderwijs specifieke aandacht behoeven en geven daarbij enkele voorbeelden en tips.

Onderwerpen samenwerkingsagenda OOGO onderwijs - jeugd voor inclusiever onderwijs

- Leerlingenvervoer
- Inclusieve onderwijshuisvesting
- Jeugdhulp/zorg in de ondersteuningsstructuur van het onderwijs
- Overgangen tussen voorschoolse voorzieningen en zorg, onderwijs en arbeidsmarkt

Leerlingenvervoer

Leerlingenvervoer naar scholen voor gespecialiseerd onderwijs vormt voor gemeenten een aanzienlijke kostenpost. Thuisnabij onderwijs voor leerlingen die speciale onderwijszorg en extra of intensieve ondersteuning behoeven op inclusieve reguliere scholen reduceert deze kosten. Deze middelen zouden benut kunnen worden voor verbetering van de ondersteuningsstructuur in en om het onderwijs of voor de optimalisering van mogelijkheden voor sociale integratie en participatie van deze leerlingen, ook na schooltijd. Zo kunnen deze middelen benut worden voor andere voorwaarden voor inclusiever onderwijs. Daarnaast kan dit budget waar nodig gebruikt worden voor leerlingenvervoer van deze leerlingen naar reguliere scholen met een 'breed ondersteuningsprofiel'.

TIP: Maak een analyse van de huidige vervoersstromen van leerlingen. Naar welke scholen gaan deze leerlingen? Welke extra ondersteuningsbehoeften kunnen nog niet gerealiseerd worden in reguliere scholen, in welke regio's en wat is nodig om thuisnabij onderwijs te realiseren op reguliere scholen ook voor deze leerlingen?

TIP: Ga flexibel om met de modelverordening leerlingenvervoer van de VNG. Dit is een richtlijn, geen voorschrift.

"Binnen SWV Roosendaal-Moerdijk hadden alle gemeenten te maken met een sterke stijging van de kosten van leerlingenvervoer. Wethouders, ambtenaren en samenwerkingsverband bespraken de uitdagingen van (meer) inclusief onderwijs. Wat nou, als we ervoor zorgen dat meer leerlingen thuisnabij naar school kunnen? Dat vraagt ongetwijfeld extra inzet voor onderwijshuisvesting en aanpassing van de schoolomgeving. Maar dat zal zich ongetwijfeld uitbetalen in verlaagde kosten voor leerlingenvervoer, en zeker ook: minder reistijd voor de kinderen en thuisnabij met vriendjes op school! Het thema is hiermee echt op de agenda gekomen van de samenwerkende gemeenten. Zo hebben de vijf gemeenten nu één brochure voor ouders over leerlingenvervoer en heeft de eerste verordening onderwijshuisvesting al een paragraaf over inclusief onderwijs. De gemeenten werken nu ook samen met het samenwerkingsverband aan hybride onderwijsvoorzieningen zorg en onderwijs. We zijn er nog niet in Roosendaal-Moerdijk, maar er worden belangrijke stappen vooruit gezet."

Inclusieve onderwijshuisvesting

Inclusiever onderwijs vraagt om toegankelijke schoolgebouwen en passende voorzieningen om participatie en een goede leeromgeving voor leerlingen te realiseren, ook voor leerlingen die speciale onderwijszorg en extra ondersteuning behoeven. Meer maatwerk voor deze leerlingen in het regulier onderwijs en samenwerking daarbij met professionals uit andere sectoren vraagt flexibeler in te delen ruimte en ook meer ruimte in schoolgebouwen. Het kwaliteitskader onderwijshuisvesting en de huidige standaardnormeringen en bekostiging

zijn niet toegesneden op deze vereisten voor een inclusieve leeromgeving in reguliere scholen. Dat geldt des te meer als meerdere onderwijssoorten (regulier en speciaal onderwijs) en andere functies zoals kinderopvang en jeugdhulp onder één dak worden gehuisvest. Het gaat hier om een grote maatschappelijke opgave en aanzienlijke investeringen, zowel voor aanpassing van bestaande onderwijshuisvesting als voor nieuwbouw, Hiervoor is landelijk in toenemende mate aandacht. Maar ook nu al maakt intensieve samenwerking van de gemeente(n) en schoolbesturen/samenwerkingsverbanden het mogelijk om betere gebouwelijke randvoorwaarden te creëren voor het werken aan inclusiever onderwijs op scholen in de gemeente of bredere regio.

TIP: Nieuwbouw biedt kansen voor inclusieve onderwijshuisvesting (co-locatie of integratie van regulier en speciaal onderwijs) en multifunctioneel gebruik van gebouwen (opvang, zorg/jeugdhulp, jeugd- en buurtvoorzieningen e.d.). We noemden al eerder het belang van het gezamenlijk maken van een business case om middelen verantwoord en efficiënt te kunnen inzetten en om de benodigde samenwerking tussen diverse beleidsterreinen in de gemeente(n) en schoolbesturen (en organisaties in aanpalende sectoren) te stimuleren.

TIP: Gemeenten en schoolbesturen zijn samen verantwoordelijk voor goede huisvesting van de scholen. Ze hebben elk hun eigen taken hierin. Om de kwaliteit van huisvesting te borgen en in te spelen op nieuwe inzichten en ontwikkelingen, is het belangrijk dat gemeenten en schoolbesturen werken vanuit een gedeelde langetermijnvisie. Dat gezamenlijk toekomstperspectief leggen ze vast in een Integraal Huisvestingsplan (IHP). Het verdient aanbeveling hierin inclusieve huisvesting (zowel bij renovatie/aanpassingen van bestaande scholen als nieuwbouw) als prioriteit aan te merken en uit te werken. Benut in de ontwerpfase van inclusieve nieuwbouw en verbouwingen de input van leerlingen met beperkingen en chronische aandoeningen en hun leraren in het regulier onderwijs. Hun inbreng is bijzonder waardevol. En betrek ook de leerervaringen van professionals uit sectoren als speciaal onderwijs, opvang, zorg/jeugdhulp. Inspiratie voor inclusieve onderwijshuisvesting is volop te halen bij scholen in binnen- en buitenland. Ook in dit verband zijn gezamenlijke werkbezoeken aan te bevelen (zie www.naarinclusieveronderwijs.nl).

"Bij de bouw van schoolcampus Porteum (voortgezet onderwijs) heeft de gemeente Lelystad zich uiteindelijk hard gemaakt om extra te investeren in de bouwplannen om huisvesting voor een specifieke vorm van onderwijs, De Leerroute, in het gebouw mogelijk te maken. In die fase is zeer intensief samengewerkt tussen onderwijs, samenwerkingsverband VO Lelystad en gemeente om de grenzen van het haalbare op te zoeken. Dit maakte de Leerroute mogelijk, die passend onderwijs biedt binnen het regulier onderwijs aan 132 leerlingen, die anders in het voortgezet speciaal onderwijs terecht zouden zijn gekomen."

"Vanuit Koers VO zijn we volop bezig met schoolbesturen en gemeenten na te denken over onderwijshuisvesting en de route naar inclusiever onderwijs. De afgelopen maanden zijn er inspiratiesessies georganiseerd over inclusieve onderwijshuisvesting voor alle wethouders en ook een themabijeenkomst over hetzelfde onderwerp met deelnemers van betrokken schoolbesturen en beleidsmedewerkers van gemeenten. Ons nieuwe ondersteuningsplan zegt: 'Als het gaat over de huisvesting van het voortgezet (gespecialiseerd) onderwijs en de huisvesting van mogelijke arrangementen, zoals het OPDC, is er sprake van een gezamenlijk belang van de gemeenten, de schoolbesturen en het samenwerkingsverband met het oog op ons dekkend netwerk van voorzieningen. Het samenwerkingsverband heeft echter geen directe verantwoordelijkheid voor onderwijshuisvesting. Die ligt bij gemeenten. Maar wij hebben er wel belang bij in het kader van het onderwijszorgcontinuüm dat er voldoende (toegankelijke) huisvesting is, met een goede regionale spreiding. Ons gezamenlijke doel om te streven naar de beste oplossingen voor jongeren kan op termijn ook tot gevolg hebben dat de organisatie van het voortgezet (gespecialiseerd) onderwijs verandert en dat de wensen met betrekking tot huisvesting ook zullen veranderen. Daarbij kan worden gedacht aan huisvesting van andere vormen van onderwijs zoals oza's of de huisvesting van initiatieven op het gebied van verbinding tussen het regulier en het gespecialiseerd onderwijs. Deze vragen zullen de komende jaren toenemen. De komende planperiode zal hier gezamenlijk een visie voor ontwikkeld moeten worden. Hierbij vertrekken we vanuit de ervaringen uit de praktijk en met het toekomstperspectief van steeds inclusiever onderwijs.' Er is nog een wereld te winnen."

Jeugdhulp/zorg in de ondersteunings-structuur van het onderwijs

Verdere zorgverbreding en het werken aan inclusiever onderwijs vraagt van reguliere scholen en hun medewerkers dat zij zelf zijn voorbereid en toegerust om goed onderwijs te geven aan leerlingen met beperkingen, chronische aandoeningen en leer- en gedragsproblemen. In goede speciale onderwijszorg moeten de scholen zelf voorzien of waar nodig ondersteuning krijgen van collega's uit het samenwerkingsverband of het gespecialiseerd onderwijs. Het samenwerkingsverband kan een belangrijke rol spelen bij afspraken over deze aanvullende ondersteuning voor reguliere scholen en de wijze waarop die is georganiseerd.

Reguliere scholen die werken aan inclusiever onderwijs hebben echter ook meer te maken met leerlingen die behoefte hebben aan inzet van intensievere of specialistische ondersteuning vanuit de paramedische sector en zorg/jeugdhulp. Kaderstellende afspraken over de inzet van deze jeugdhulp/zorg tussen samenwerkingsverband en gemeenten(n) zijn dan van groot belang om vroeg en tijdig de benodigde zorgverlening voor jeugdigen te realiseren en om deze af te stemmen met ouders en de (speciale) onderwijszorg op school. Helpend is ook integrale beoordeling/diagnostiek van de ondersteuningsbehoeften van deze leerlingen, dus vanuit het onderwijs en jeugdhulp/zorg samen, en afgestemde en waar nodig geïntegreerde zorgverlening die daaruit volgt. De vereiste samenwerking van jeugdhulp/zorg met het onderwijs op casusniveau kan in deze kaderstellende afspraken ook vastgelegd worden, bijvoorbeeld op het terrein van afstemming met en advies en consultatie voor leerkrachten.

Speciale aandacht moet tevens uitgaan naar afspraken over directe hulp in de school vanuit zorg/jeugdhulp. Denk daarbij met name ook aan inzet van jeugdhulp voor groepen leerlingen met vergelijkbare ondersteuningsbehoeften zoals in het geval van onderwijs-zorgarrangementen (OZA's), geïntegreerde programma's van (speciale) onderwijszorg en jeugdhulp in reguliere scholen. Er is een toenemend aantal reguliere scholen die werken aan inclusiever onderwijs en die specifieke expertise ontwikkelen op onderwijs aan groepen leerlingen die anders naar het speciaal onderwijs zouden gaan. Inzet van jeugdhulp/zorg is daar van groot belang, voor de leerlingen maar ook uit oogpunt van preventie en kosten (voorkomen duurdere specialistische jeugdzorg).

TIP: Al langere tijd ervaren gemeenten een groeiende vraag naar jeugdzorg en ontoereikende budgetten. Dit kan leiden tot de inzet van specialistische jeugdhulp voor de zwaarste doelgroepen en bij geëscaleerde problematiek en, waar het gaat om verbinding met het onderwijs, om inzet van jeugdhulp bij vooral het (voortgezet) speciaal onderwijs. Deze keuze van gemeente kan een barrière opwerpen voor het bevorderen van verdere zorgverbreding van het regulier onderwijs en inclusiever onderwijs, waarvoor de beschikbaarheid van preventieve, minder én meer specialistische jeugdhulp/zorg en geïntegreerde dienstverlening in het regulier onderwijs immers belangrijke voorwaarden zijn. Deze keuze zou bovendien de behoefte aan specialistische jeugdzorg kunnen laten groeien (geen vroegtijdige ondersteuning dus escalatie van problematiek), net als de groei van deelnamepercentages in het gespecialiseerd onderwijs.

TIP: Inzet van jeugdhulp/zorg in en om reguliere scholen die werken aan inclusiever onderwijs is van extra grote waarde voor gemeenten en regio's waar geen of weinig voorzieningen zijn op het gebied van specialistische jeugdhulp/zorg en gespecialiseerd onderwijs.

TIP: Vereng jeugdzorg niet tot specialistische jeugdhulp achter lokketten en drempels. Het is van groot belang voor leerlingen en het onderwijs om vroegtijdig, kwalitatief goede jeugdhulp (zoals opvoedhulp en zeker ook Jeugd-GGz) beschikbaar te hebben in de eerste lijn. Niet alleen voor integrale diagnostiek en toewijzing van (geïntegreerde) zorg, maar ook voor consultatie van leerkrachten, deskundigheidsbevordering en andere preventieve activiteiten op scholen. En geef de experts op scholen vanuit multidisciplinaire afweging meer mandaat om waar nodig de benodigde hulp in te schakelen. Dit kan ook binnen een afsprakenkader worden gerealiseerd met eén loket voor integrale toewijzing van (extra en specialistische) onderwijsondersteuning en jeugdhulp, bekostigd door samenwerkingsverband en gemeente(n).

TIP: En kom weg van alleen maar individuele beschikkingen en trajecten. Capaciteits- of populatiebekostiging bevordert dat jeugdhulp groepsgewijs voor leerlingen kan worden ingezet. En doorbreek de werkwijze waarin de postcode van de leerling bepaalt of een leerling jeugdhulp kan krijgen. Een en ander is bovendien kostenefficiënt.

TIP: Ook is het van belang om samenwerkingsverbanden en waar nodig scholen te betrekken bij aanbestedingsprocedures voor jeugdhulp en geïntegreerde programma's (OZA's), zeker wanneer de gemeente contracten wil afsluiten met andere/nieuwe zorgaanbieders. Dit heeft namelijk aanzienlijke consequenties voor de continuïteit van de zorg, zowel voor leerlingen, ouders als scholen.

"In Utrecht voelen onderwijs, gemeente en kernpartners zich samen verantwoordelijk voor een sterke basis op de scholen voor ieder kind. Dit is vastgelegd in een gezamenlijke visie met een groot aantal afspraken. Het samenwerkingsverband richt zich op een sterke basiskwaliteit op de scholen. Extra ondersteuning wordt geboden samen met kernpartners (buurtteams, jeugdgezondheidszorg en leerplicht), en specialistische ondersteuning vanuit speciale voorzieningen. Het samenwerkingsverband werkt met, in en om scholen, vanuit een vaste werkrelatie en arrangeert aan tafel met scholen en ouders om tijdelijk extra ondersteuning toe te voegen om de basiskwaliteit duurzaam te verstevigen. Ook in de voorschoolse periode vormt de kernpartneraanpak nu het uitgangspunt. De verbinding en samenwerking tussen opvang, onderwijs en zorg/jeugdhulp is een gezamenlijke verantwoordelijkheid om het ontwikkelrecht van ieder kind te kunnen waarborgen."

"In 's-Hertogenbosch is het doorbraakthema Onderwijs – Jeugdhulp ingericht. Op zes basisscholen is er extra inzet gerealiseerd van jeugdverpleegkundigen vanuit de GGD en schoolmaatschappelijk werkers van Farent. Op de scholen zijn deze zichtbaar en aanspreekbaar voor kinderen, ouders en leerkrachten. Dit is aangevuld met een consultatieteam van jeugdhulpaanbieders die beschikbaar zijn voor extra advies en tevens fungeren als klankbord. Inzet is om vroegtijdig te signaleren, hulp te bieden of door te verwijzen én het versterken van de samenwerking tussen basisondersteuning, onderwijs en jeugdhulp. Monitoring van effecten laat positieve resultaten zien op basis waarvan de extra inzet is verlengd wordt tot en met 2024 en uitgebreid wordt naar veertien basisscholen. Samenwerkingsverband en gemeenten zien de meerwaarde van de aanpak en bijdrage ervan aan meer gelijke kansen en inclusiever onderwijs, waar kinderen in staat zijn om hun talenten maximaal te ontwikkelen!"

Overgangen tussen voorschoolse voorzieningen en zorg, onderwijs en arbeidsmarkt

Samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs hebben een verantwoordelijkheid voor het realiseren van een dekkend aanbod aan voorzieningen om goed en passend onderwijs voor alle jeugdigen in hun regio te realiseren. Gemeenten zijn daarvoor een vitale partner die ook vanuit hun eigen verantwoordelijkheden groot belang hebben bij intensieve samenwerking met het onderwijs en samenwerkingsverbanden in het bijzonder. Denk bijvoorbeeld aan het bundelen van de vele uiteenlopende initiatieven rond thuiszitters en schooluitvallers tot één aanpak en aan de realisatie van goed onderwijs en ondersteuning voor vluchtelingen en nieuwkomers.

Bij het werken aan inclusiever onderwijs waar net als bij inclusieve gemeenten ingezet wordt op toegankelijke reguliere voorzieningen, participatie, en kansengelijkheid en resultaten voor iedereen zijn goede samenwerking in de keten en tussen verschillende levensdomeinen en beleidsterreinen essentieel. Dit is vooral ook van belang om doorgaande lijnen in de ondersteunings- en hulpstructuur voor jeugdigen te realiseren. Overgangen van bijvoorbeeld opvang en voorschoolse voorzieningen naar onderwijs, van primair naar voortgezet onderwijs en van onderwijs naar arbeidsmarkt kunnen risicovolle momenten zijn voor de ontwikkeling en participatie van kinderen en jongeren, met name als er extra ondersteuningsbehoeften zijn vanwege een beperking of chronische aandoening of specifieke leer- of gedragsproblemen.

Voor ook deze leerlingen is een inclusieve reguliere basisschool fantastisch, maar nog beter wordt het als ze ook regulier voortgezet onderwijs kunnen volgen. De praktijk laat zien dat vaak voor deze leerlingen plaatsing in het vso volgt. Dit soort vraagstukken zie je ook bij overgangen van inclusieve scholen voor voortgezet onderwijs naar vervolgonderwijs. Ook andere systeemproblemen voortkomend uit wet- en regelgeving doen zich daarbij gelden. Zo zijn er specifieke ondersteuningstrajecten voor leerlingen uit het voortgezet speciaal onderwijs die toeleiding en integratie op de arbeidsmarkt bevorderen (inschrijving in doelgroepenregister). Dezelfde leerlingen die inclusief onderwijs volgen in het regulier onderwijs (en die niet zijn in geschreven in een school voor voortgezet speciaal onderwijs) krijgen deze faciliteiten niet. En ook in de kinderopvang is een goede ondersteunings- en hulpstructuur nodig die idealiter verbonden is met die van het primair onderwijs. Ook ten behoeve van het realiseren van inclusieve IKC's.

Bestuurlijke samenwerking van gemeenten en samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs kan (tijdelijke en structurele) oplossingen zoeken voor genoemde vraagstukken. Schaarste en vigerende wet- en regelgeving zijn daarbij hindernissen maar dwingen ook tot gezamenlijke strategische beleidskeuzen en concrete aanpakken in het belang van leerlingen en hun scholen en de samenleving als geheel.

Deze notitie is opgesteld vanuit ervaringen en wensen van negen samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs, die actief werken aan het realiseren van inclusiever onderwijs. Deze handreiking is een van de producten van het onderzoeks- en ontwikkelprogramma dat door het platform Naar Inclusiever Onderwijs wordt uitgevoerd op basis van een subsidie vanuit het FNO-programma Jongeren INC.

SWV Driegang (PO)
SWV PO de Meierij (PO)
SWV Stromenland (PO)
SWV Utrecht PO (PO)
SWV PO 3002 (Roosendaal-Moerdijk) (PO)
SWV PO 3006 (Oss-Uden-Meierijstad) (PO)
SWV Passend Onderwijs Goeree-Overflakkee (PO/VO)
SWV Koers VO (VO)
SWV VO Lelystad (VO)

Het landelijke Platform Naar Inclusiever Onderwijs is opgericht met als doel de bevordering en ondersteuning van scholen, samenwerkingsverbanden en gemeenten die werken aan inclusiever onderwijs. Dat doet het Platform onder andere door het delen van kennis en goede voorbeelden, het bevorderen van uitwisseling en samenwerking, en door het doen van onderzoek. Daarnaast wordt er op meerdere momenten aandacht gevraagd voor het belang, de stand-van-zaken en nieuwe ontwikkelingen op het gebied van inclusief onderwijs, bijvoorbeeld op de landelijke conferentie van het Platform Naar Inclusiever Onderwijs en tijdens de Week van Inclusief Onderwijs.

Voor nadere informatie en contact:

www.naarinclusieveronderwijs.nl • www.ncoj.nl

COLOFON
Auteurs: Marij Bosdriesz en Dolf van Veen (NCOJ) in samenwerking met vele betrokkenen in de regio's.
Vormgeving: BUREAUBAS.
Drukwerk: Drukproef.
Januari 2023.

NAAR INCLUSIEVER ONDERWIJS